

แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีที่นำมาศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ ได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาในเรื่อง ศาสนาข้ามถิ่นอัตลักษณ์ข้ามแดนอยู่ด้วยกัน 4 แนวคิดหลัก ได้แก่ทฤษฎีของการย้ายถิ่น ทฤษฎีอัตลักษณ์ แนวคิดที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์ และแนวคิดที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรม (culture) อัตลักษณ์ (identity) และชาติพันธุ์ (ethnicity) ไม่สามารถบรรจุไว้ในกล่อง หรืออาณาบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แห่งหนึ่งแห่งใดได้ หากแต่จะต้องมีการเคลื่อนไหว ข้ามพรมแดนและมีการกระทำระหว่างกันของแต่ละกลุ่ม แต่ละวัฒนธรรม การปะทะกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมี การปรับตัว การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม มาประกอบด้วย

2.1 แนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศและภาวะการข้ามพรมแดน

(Intermigration and Transnationalism)

แนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกเกี่ยวกับดุลยภาพทางเศรษฐกิจ เกิดขึ้นจากกลุ่มทฤษฎีทางภูมิศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 โดยนักภูมิศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ แนวคิดนี้มักจะอ้างถึงแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่น เพราะมองว่าการย้ายถิ่นเกิดจากปัจจัยทางผลักดัน (ความยากจน การขาดแคลนที่ดิน การมีประชากรมากเกินไป) ในประเทศปลายทาง นักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก Borjas มองว่าผู้ย้ายถิ่นแต่ละคนจะทำการตัดสินใจเลือกว่าจะย้ายไปประเทศใด ขึ้นอยู่กับการประเมินโอกาสทางเศรษฐกิจของประเทศนั้นๆ ในตลาดการย้ายถิ่น ซึ่งมีผลต่อความเท่าเทียมกันของค่าจ้างในระยะยาว และก่อให้เกิดดุลยภาพทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศผู้ส่งและประเทศผู้รับ

แนวคิดเชิงโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ แนวคิดนี้มองแตกต่างจากแนวคิดนีโอคลาสสิก โดยมองว่าแต่ละบุคคลสามารถมีทางเลือกได้อย่างอิสระนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เป็นจริง ความจริงแล้วความไม่เท่าเทียมกันของทรัพยากรและพลังอำนาจในแต่ละประเทศก็แตกต่างกันไป ประกอบกับนโยบายเข้าประเทศของผู้รับจะเป็นจำกัดประการสำคัญต่อทางเลือกของผู้ย้ายถิ่น แนวคิดนี้เน้นให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายตัวทางด้านเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองในระบบเศรษฐกิจโลก การย้ายถิ่นที่อยู่ถูกมองว่าเป็นหนทางหนึ่งของการเคลื่อนย้ายแรงงานราคาถูกมาสู่

แหล่งทุน ผลของมันก็นำไปสู่การพัฒนาที่ไม่ทัดเทียมกันตลอดช่วงกาลนาน และการบูครีคทรัพย์สินจากประเทศยากจนไปให้ประเทศร่ำรวยให้รวยมากขึ้นไปอีก

แนวคิดเชิงระบบของการย้ายถิ่น ถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่มประเทศต่างๆ ซึ่งอยู่ในระหว่างการมีการแสวงหาผู้ย้ายถิ่นสูง แนวคิดนี้ประกอบด้วยประเทศสองประเทศคือ ประเทศต้นทางและประเทศปลายทางและรวมเอาประเทศอีกหลายๆประเทศ ซึ่งถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเพราะ ปรากฏการณ์การย้ายถิ่น แนวโน้มในการศึกษาการย้ายถิ่น คือ การวิเคราะห์ระบบการย้ายถิ่นเชิงภูมิภาค เช่น ภูมิภาคแปซิฟิกใต้ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือเอเชียตะวันออก อย่างไรก็ตามอาจมีการนำเอาภูมิภาคที่มีสภาพภูมิศาสตร์ที่ไกลออกไปเข้ามาเชื่อมโยงด้วย เช่น ระบบการย้ายถิ่นที่รวมเอาฟิลิปปินส์และอเมริกาเข้ามา หรือการเชื่อมโยงประเทศในกลุ่มอาเซียนกับประเทศในกลุ่มทะเลอาหรับ แนวคิดเชิงระบบของการย้ายถิ่นวางกรอบแนวคิดซึ่งตรวจสอบทุกมิติของความสัมพันธ์ระหว่างกระแสการไหลของคน และกระแสอื่นๆ เช่น กระแสทุน สินค้า และเทคโนโลยี โดยแบบจำลองเน้นให้เห็นกระแสของสิ่งต่างๆดังกล่าวในเชิงของความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ (เช่น การล่าอาณานิคม การส่งทหารไปประจำตามฐานทัพ การมีอิทธิพลทางการเมือง การแทรกซึมทางด้านการค้าหรือวัฒนธรรม) ยิ่งกว่านั้นยังมีความเชื่อมโยงกันภายในในระบบการย้ายถิ่นเอง ซึ่งสามารถทำให้เข้าใจปัจจัยแวดล้อมทางการเมือง สังคมประชากร และเศรษฐกิจได้กว้างขวางขึ้น

Castles and Miller³ ได้สรุปว่ากระบวนการย้ายถิ่นแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ ขั้นเริ่มย้ายถิ่น ได้แก่การตัดสินใจย้ายถิ่น โดยมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ขั้นที่สองคือระหว่างกาการย้ายถิ่น ได้แก่ กระบวนการเดินทางและการอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ในเรื่องของระบบกฎหมายคนเข้าเมือง ของประเทศต้นทางส่งเสริมให้พลเมืองย้ายถิ่น ได้ในต่างประเทศ โดยไม่กีดกัน หรือมีนโยบายส่งออกแรงงาน และขั้นที่สามคือไปถึงประเทศปลายทางแล้วได้พำนักอยู่ในประเทศนั้น ซึ่งจะเกิดเครือข่ายส่วนบุคคล (คนรู้จักกัน) มากกว่าเครือข่ายทางการ(บริการของรัฐ ความรู้ในเรื่องสิทธิ และหน้าที่ของพลเมืองของประเทศผู้รับ) ในระบบสังคมผลกระทบของการย้ายถิ่น คือการเกิดชุมชนทางชาติพันธุ์ (ethnic enclave) ซึ่งเป็นชุมชนของผู้ย้ายถิ่นที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ใช้ภาษาพูดและมีขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน ชุมชนจะสร้างกลไกเพื่อติดต่อสื่อสารในกลุ่มคน

3. สุภางค์ จันทวานิช, "กรอบแนวคิดว่าด้วยการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ สาเหตุและผลกระทบของการย้ายถิ่น," เอเชียปริทัศน์ 24, 2 (สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2546: 9.

Appadurai อธิบายการข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ (ethnoscapes) เกิดการเคลื่อนไหวของผู้คน เช่น นักท่องเที่ยว คนอพยพ คนถูกเนรเทศ คนย้ายถิ่นอาศัย และคนทำงาน คนอพยพและคนทำงาน ในที่นี้เกิดขึ้นมากในโลกที่สาม ซึ่งมีแรงงานจำนวนมากย้ายถิ่นไปทำงานในโลกที่หนึ่ง การอพยพ แรงงานนี้ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของมวลชนจำนวนมาก ประเทศอเมริกา และประเทศยุโรปจะ กลายเป็นตัวแบบให้กับโลกที่สามพรมแดนความคิด (ideoscapes) รัฐบาลได้สร้างความคิดขึ้นมา ความคิดที่ถูกสร้างส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความรุ่งเรือง ความเจริญก้าวหน้า อิสรภาพ ภราดรภาพ สิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นเอกราช ความคิดเหล่านี้มีการต่อสู้แข่งขันกัน ในภูมิภาค ยุโรป อเมริกา และส่วนต่างๆของโลก

ช่วงปลายศตวรรษที่ 18 รัฐบาลได้ปรากฏขึ้นและกลายเป็นหน่วยรองรับสังคมทั้งหมดให้อยู่ในพื้นที่เดียวกันกับคำว่า “ชาตินิยม” จึงเกิดขึ้นมาพร้อมกับการมีสำนึกใหม่ของการเป็นประเทศ ซึ่งวัฒนธรรมต่างๆจะถูกทำให้อยู่ร่วมกันในฐานะเป็นหน่วยพื้นฐานทางการเมืองในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ความเป็นหนึ่งเดียวของชาติถูกตั้งคำถามมากขึ้น ผู้อพยพจำนวนมากจากโลกที่สาม เดินทางไปตะวันตกถูกกระทำอย่างเข้มงวด บางครั้งมีการพูดถึงความรุนแรงในที่ทำงาน โรงเรียน ศาล และพื้นที่สาธารณะ มีการโต้แย้งระหว่างผู้ที่ยึดถือชาตินิยมกับผู้ที่ไม่เห็นด้วยและกลายเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามระหว่างชาตินิยมกับความแตกต่างหลากหลายในชาติ มีการแนะนำให้ศึกษาสังคมในมิติของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันของคนกลุ่มต่างๆ

อาร์เธอร์ เอ็ม ชเรซิงเกอร์ (Arthur M. Schlesinger) เชื่อว่ามนุษย์ที่อยู่ในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม จะสร้างความริ้วฉาน และทำให้ตัวเองอยู่ในกลุ่มเฉพาะทางที่จะทำใหห่างไกลจากความแตกแยก ก็คือการทำให้ประเทศหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว โดยทำให้ประชาชนซึมซับวัฒนธรรมเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นกับการหลังไหลของผู้คนข้ามพรมแดนรัฐชาติก็คือการสร้างและปรับปรุงแก้ไขวัฒนธรรมประจำชาติ

โดยทั่วไปนั้นบุคคลมักผูกพันกับเครือญาติ สังคม และท้องถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นทุนอยู่แล้ว ดังนั้น บุคคลที่พอใจสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสถานะด้านอื่นๆ ในท้องถิ่นที่ตนอาศัยจึงมักไม่คิด คือไม่ต้องการ ที่จะละทิ้งถิ่นฐานและญาติมิตรไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่น นั่นคือหากบุคคลสามารถคงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนไว้ในระดับที่ตนพอใจหรือมีโอกาสที่จะ ขยับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนได้ง่ายตามความมุ่งหวังและบุคคลย่อมไม่ต้องการละทิ้งถิ่นกำเนิดหรือละทิ้งท้องถิ่นที่อาศัยนั้นไป ในทางตรงกันข้าม หากโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของถิ่นกำเนิดไม่เปิดโอกาสให้บุคคลเชิขฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนได้ตามมุ่งหวัง หรือหากสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสถานะด้านอื่นๆ เปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่เป็นผลให้ไม่สามารถคงสถานภาพเศรษฐกิจและสังคมไว้ในระดับที่ตนพอใจได้บุคคลย่อมต้องการย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่ในถิ่นที่คาดว่าสถานภาพของตนจะดีขึ้นกว่าเดิม

ในกรณีที่เป็นการย้ายถิ่นโดยสมัครใจ กระแสการย้ายถิ่นมักจะเป็นการย้ายถิ่นออกจากท้องถิ่นที่สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ด้อยกว่าเข้าสู่ท้องถิ่นที่มีสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่า เนื่องจากบุคคลเปรียบเทียบสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของคนในท้องถิ่นที่คนอาศัยอยู่กับสถานภาพที่คาดว่าจะเป็น หากคนย้ายถิ่นเข้าไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่นอื่น คาดว่าเมื่อย้ายถิ่นแล้วคนจะมีสถานภาพด้านใดด้านหนึ่งหรือสถานภาพทุกด้านที่ดีขึ้นกว่าเดิมบุคคลนั้นย่อมจะตัดสินใจย้ายถิ่น นั่นคือเมื่อประเมินแล้วจะเห็นว่า การย้ายถิ่นจะอำนวยความสะดวกให้คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่คนจะต้องเสียไปเพื่อย้ายถิ่นบุคคลนั้นย่อมจะย้ายถิ่น ในทางตรงกันข้าม หากเปรียบเทียบแล้วเห็นว่าประโยชน์ที่จะได้รับเมื่อย้ายถิ่นเข้าไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่นอื่น ไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายที่จะเสียไปเมื่อย้ายถิ่นบุคคลย่อมจะไม่ละทิ้งถิ่นฐานของตนไป ค่าใช้จ่ายเพื่อการย้ายถิ่นและประโยชน์จากการย้ายถิ่นที่กล่าวถึงในที่นี้หมายถึงค่าใช้จ่าย และประโยชน์ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน

การย้ายถิ่นเป็นพฤติกรรมที่สนองตอบต่อสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและอื่นๆ ปัจจัยต่างๆเหล่านี้มีทั้งผลทางบวกและผลทางลบต่อการย้ายถิ่น คือทั้งผลักดันและด้านการย้ายถิ่นออกจากท้องถิ่นแห่งใดแห่งหนึ่ง

1. ด้านเศรษฐกิจมีผลต่อการเคลื่อนย้ายถิ่น เขตพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจไม่ดีในที่นี้อาจจะกล่าวได้ว่าทรัพยากรไม่ดีก็ส่งผลให้คนส่วนหนึ่งอพยพไปในพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจที่ดีกว่า เช่นประเทศที่มีการนำเข้าแรงงานไร้ฝีมือ เพราะแรงงานในท้องถิ่นขยับขึ้นไปเป็นแรงงานที่มีฝีมือ และทำงานระดับวิชาชีพ โดยที่แรงงานย้ายถิ่นจะถูกจ้างให้ทำงานที่คนท้องถิ่นไม่ยอมทำและกลายเป็นแรงงานหลักในสาขาเศรษฐกิจต่างๆ บางสาขา เช่น ก่อสร้าง โรงงาน และงานบ้าน ซึ่งในพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจดีก็อาจจะต้องมีการการลงทุนที่ต่ำทำให้ต้องพึ่งพาแรงงานในส่วนนี้

2. ด้านการเมืองมีผลกับการย้ายถิ่นในด้านความมั่นคงและปลอดภัยกับคนในพื้นที่ ในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองสูงเช่นรัฐสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ หรือเกิดภาวะสงคราม คนในพื้นที่ที่มีความไม่มั่นคงในด้านการเมืองการปกครองก็เป็นผลทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศที่มีการเมืองที่มีความมั่นคงกว่า หรือการรวมกลุ่มของผู้ย้ายถิ่นในที่ใดที่หนึ่ง และการก่อตัวของชมรมหรือสมาคม ทำให้เกิดชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะเพิ่มความสำคัญต่อการเมืองท้องถิ่น

3. การย้ายถิ่นของผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เช่นนักบริหาร ช่างเทคนิค และบุคลากรที่มีความชำนาญสูง มีการหลั่งไหลของคนชั้นมัธยม เช่นนักศึกษามหาวิทยาลัยที่ย้ายจากประเทศกำลังพัฒนาสู่ประเทศพัฒนา การรั่วไหลของทรัพยากรมนุษย์ของประเทศยากจน ซึ่งมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ

4. ด้านวัฒนธรรมมีผลต่อการย้ายถิ่น เพราะเป็นเรื่องของค่านิยมและความเชื่อ ถ้าในพื้นที่ที่มีความเชื่อหรือค่านิยมที่จะให้การย้ายถิ่นเป็นรูปแบบวัฒนธรรมหนึ่งของสังคม เช่นการขายแรงงานให้ต่างแดน การเรียนในต่างแดนเป็นต้น

5. ด้านศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นมาอย่างช้านานเป็นลักษณะของการข้ามถิ่นในลักษณะของการต้องการเผยแพร่ความคิดความเชื่อในทางศาสนา โดยอาจจะผ่านกระบวนการต่างๆ โดยผ่านทางนักบวช หรือผู้ที่มีศรัทธาต่อศาสนา

2.2 แนวคิดอัตลักษณ์

อัตลักษณ์⁴ คือสิ่งที่ทำให้เรารู้สึกว่าเป็นเรา หรือพวกเรา แตกต่างจากเขา หรือพวกเขาหรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเรา พวกเรา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น โดยสังคม (social construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” และความแตกต่างกับ “พวกเขา” หรือ “คนอื่น” หรือ “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์” เกิดขึ้นความคู่กันไป เช่น อัตลักษณ์ของวัยรุ่นยุคปัจจุบันกับอัตลักษณ์ของวัยรุ่นยุคอดีตเมื่อห้าสิบปีที่แล้วมีความแตกต่างกันเนื่องจากวัยรุ่นทั้งสองยุคมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน

ความเป็นชายขอบเป็นกระบวนการสร้างพรมแดนของอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) เกิดขึ้นจากการพัฒนาภายใต้ระบบความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม บ่อยครั้งที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำเนินไปแบบทวีลักษณ์ ที่ถูกจัดให้ปฏิสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม โดยที่ฝ่ายหนึ่งครอบงำอีกฝ่ายหนึ่ง การสร้างพรมแดนของอัตลักษณ์ร่วม ไม่เพียงแต่รวมเอาพวกที่เหมือนกันเข้าไปด้วย แต่ยังพยายามที่จะเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชายขอบให้เหมือนกับสังคมศูนย์กลางด้วย จนทำให้เบียดอัตลักษณ์ที่แตกต่างออกไปจากการยอมรับทางสังคม ดังนั้นจะกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่าในการกำหนดสร้าง ตีความ และใช้สิ่งที่เรียกว่าอัตลักษณ์ร่วม ที่เรียกว่าอัตลักษณ์ที่เป็นสากล ส่วนที่ไม่เหมือนถูกเรียกว่าเป็นอัตลักษณ์ชายขอบ ที่ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ไม่มีความหมายสำคัญ หรือกระทั่งถูกตีตราว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สร้างปัญหา อย่างไรก็ตามอำนาจในการสร้างและกำหนดอัตลักษณ์ร่วมสากล โดยกลุ่มชนในศูนย์กลางนั้น อาจได้รับการยอมรับหรือถูกตอบโต้ ตีความและสร้างความหมายใหม่โดยกลุ่มคนชายขอบอยู่ตลอดเวลา

มิเชล ฟูโก นักทฤษฎีชาวฝรั่งเศส ได้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของอำนาจว่า จากเดิมที่อำนาจถูกมองในความหมายที่เป็นทรัพยากร หรือมองอำนาจในความหมายของความสัมพันธ์ทาง

4. ฉลาดชาย รมิตานนท์. “แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็น “ไท””. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ เรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท เสนอที่ โรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์ 22 มีนาคม

สังคมมาเป็นมองอำนาจในความหมายของความจริงและความรู้ โดยแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างความรู้กับอำนาจ ในแง่ที่ความรู้มีอำนาจในการสร้างความจริง ซึ่งสามารถมีบทบาทในการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้ ทำการศึกษาเรื่องอำนาจสามารถที่จะแยกตัวออกจากแนวความคิดเรื่องอำนาจในทฤษฎีของสำนักมาร์กซิสต์ได้ เพราะไม่ได้ผูกติดอยู่ในเฉพาะประเด็นในเรื่องของผลประโยชน์ของชนชั้น และการครอบงำทางอุดมการณ์อีกต่อไป

เออร์วิง ก็อฟมัน (Erving Goffman) นักสังคมวิทยาสายปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่จำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) เขานิยามความคิดความรู้สึที่ปัจเจกมีต่อตนเองว่า ego identity ตามทฤษฎีของอิริคสัน ส่วนภาพของปัจเจกในสายตาของคนอื่น ในฐานะที่เป็นบุคคลเฉพาะตัวว่า personal identity ทุกสังคมมีกระบวนการแจกแจงและระบุอัตลักษณ์ส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไป เช่นสังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประชาชน หรือการพิมพ์รอยนิ้วมือส่วนตัวเป็น social identity ของบุคคล คือสถานภาพทางสังคมเช่นอาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมคาดหวังและเรียกร้องว่าปัจเจกบุคคลในวัยนี้ เพศนี้ ชนชั้นนี้ควรวางตน หรือมีบุคลิกภาพเฉพาะตนที่พึงปรารถนาอย่างไรบ้าง นี่คือนิวอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ปัจเจกซ้อนทับกัน อัตลักษณ์ทางสังคมจึงมีสองส่วน ส่วนหนึ่งคือมาตรฐานที่สังคมเรียกร้องจากปัจเจกบุคคล (virtual identity) และอีกส่วนคืออัตลักษณ์ที่เป็นจริงของคนคนนั้น (actual identity)

2.3 แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์

“กลุ่มชาติพันธุ์” (ethnic)⁵ มีที่มาจากภาษากรีก “ethnos” ซึ่งมีความหมายถึงพวกคนที่ไม่มีศาสนาหรืออารยธรรม (heathen or pagan) นัยว่าความหมายดังกล่าวใช้กันมาในภาษาอังกฤษในช่วงศตวรรษที่ 14 ถึงกลางศตวรรษที่ 19 และค่อยๆ กลายความหมายมาสู่มนต์ศน์ในเรื่องของ race มนต์ศน์นี้แฝงความคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมแบบดาร์วิน (Social Darwinism) นั่นคือแบ่งกลุ่มคนเป็นชนเผ่าพันธุ์ต่างๆ ด้วยหลักเกณฑ์ของลักษณะทางกายภาพ ซึ่งสิ่งที่เด่นชัดมากที่สุดคือสีผิว นอกจากนั้น ยังมีการจัดตำแหน่งแห่งที่เผ่าพันธุ์ต่างๆตามแนวตั้ง (hierarchy) มีการอธิบายว่าบางเผ่าพันธุ์มีแนวโน้มฉลาดและความสามารถมากกว่าอีกเผ่าพันธุ์ เป็นต้น เป็นการใช้อธิบายเชิงกายภาพมากำหนดลักษณะเหนือกว่าทางสังคมวัฒนธรรม คำว่า race มีบทบาทมากกับการให้ความชอบธรรมแก่การแผ่ขยายของจักรวรรดินิยมและการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจในช่วงศตวรรษที่ 19

5 Eriksen ,1999: 33

วอลเตอร์ แซนเนอร์⁶ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ช่วงทศวรรษที่ 1950 มโนทัศน์ในเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) เป็นศัพท์ที่ยังปรากฏน้อยมากในงานทางมานุษยวิทยา มีการใช้คำเช่น “ชนชาติ” (race) “กลุ่มชน” (people) และ “เผ่าพันธุ์” (tribe) โดยคำว่า “tribe” ถูกมองสะท้อนให้เห็นถึงอคติของจักรวรรดินิยมตะวันตก เพราะคำว่า “tribe” มาจากภาษาละตินว่า “tribu” ซึ่งแปลว่า คนเถื่อนที่อาศัยอยู่นอกอาณาจักร เป็นคนไร้อารยธรรม แม้ว่าในงานทางมานุษยวิทยาจะไม่ได้ใช้ในความหมายนั้นแต่ยังแฝงความหมายเดิมไว้ ทำให้ดูว่าเป็นคำที่ไม่เป็นกลาง เพราะใช้กับกลุ่มคนที่ไร้รัฐ ส่วนคำว่า “race” ก็มีปัญหา เพราะไปเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับลัทธินาซีช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง แสดงให้เห็นว่า การจำแนกชนชาติ ต้องเป็นไปตามหลักการทางชีวภาพ คือ ความถี่ของหน่วยพันธุกรรมส่วนความแตกต่างทางวัฒนธรรมไม่เกี่ยวกับความแตกต่างทางชนชาติและทำให้เกิดความสับสนและทำให้เกิดอคติทางชาติพันธุ์

ในกลางทศวรรษที่ 1950 ศัพท์ “กลุ่มชาติพันธุ์” ดูจะเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับใช้จำแนกความแตกต่างของกลุ่มคนโดยอาศัยมาตรการทางวัฒนธรรม เป็นหลัก เพราะใช้ได้แบบเป็นกลางครอบคลุมหมด ไม่มีการแยกแยะว่ากลุ่มใครมีวัฒนธรรมสูงหรือเจริญกว่ากลุ่มอื่น

อมรา พงศาพิชญ์⁷ ได้ให้ทัศนะในการศึกษาที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ว่า คือกลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดของบรรพบุรุษร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกันและภาษาเดียวกัน ตลอดจนมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน เช่น กลุ่มคนจีน กลุ่มคนไทย กลุ่มคนพม่า เป็นต้น ปัจจัยสำคัญในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์คือ ความสำนึกของคนในกลุ่มนั้นว่ามีชาติพันธุ์ใด ปัจจัยทางด้านภาษาอย่างเดียวไม่สามารถกำหนดชาติพันธุ์ได้ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดที่สำคัญว่า ทั้งนี้เพราะแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีภาษา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง นอกจากนี้คนบางคนยังไม่อาจจะยึดในกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ตลอดไป เมื่ออยู่ในสิ่งแวดล้อมหนึ่งก็มีสำนึกอย่างหนึ่ง เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปก็มีสำนึกอย่างหนึ่ง เช่นคนจีนที่เกิดในประเทศไทย และเรียนโรงเรียนไทย เมื่ออยู่ในหมู่เพื่อนที่โรงเรียนก็มักจะมองว่าตัวเองเป็นคนไทย แต่เมื่อกลับบ้านอยู่ในหมู่ญาติพี่น้องซึ่งพูดภาษาจีนก็จะมองว่าตัวเองคนจีน การที่คนคนเดียวมีความรู้สึกว่ามีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ได้มิใช่เป็นเรื่องแปลกประหลาด และมีใช่เป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก แต่เป็นการชี้ให้เห็นว่าความสำนึกในเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้และไม่ถาวร เมื่อคนกลุ่ม

6. Walter Zenner อ้างถึงใน ฉวีวรรณ, ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), หน้า 7.

7. อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) หน้า 155-176.

ใดกลุ่มหนึ่งมีสำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์ชัดเจน ไม่เปลี่ยนแปลง คนกลุ่มนั้นมักจะเป็นคนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และสัญชาติที่สอดคล้องกัน

Barth⁸ ได้กล่าวถึงความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมไว้ 4 ลักษณะด้วยกันที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม คือ หนึ่ง กลุ่มเป็นสิ่งที่เกิดจากกรรมพันธุ์อยู่ติดตัวตลอดไป สอง สมาชิกของกลุ่มใช้ค่านิยมทางวัฒนธรรมร่วมกัน โดยปรากฏออกมาทางรูปแบบวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ง่าย สาม กลุ่มผูกพันกันโดยการติดต่อสื่อสาร และการมีปฏิสัมพันธ์กัน และสี่ สมาชิกของกลุ่มระบุความเป็นตัวของตัวเองและถูกระบุโดยภายนอกด้วย

อานันท์ กาญจนพันธุ์⁹ ได้อธิบายถึงความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความหมาย โดยเริ่มต้นจากการปฏิเสธความคิดที่ยึดมั่นอยู่กับแก่นแท้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง เพราะไม่เชื่อว่าชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคม ที่มีอยู่แล้วตั้งแต่ดั้งเดิม แต่กลับเห็นเป็นเพียงความสำนึกความเข้าใจ หรือรูปแบบขององค์กรทางสังคมที่ถูกสร้างความหมายขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อจัดการแยกแยะผู้คนด้วยลักษณะต่างๆ ไปที่แสดงควมมีตัวตน ซึ่งกำหนดด้วยภูมิหลังบางอย่าง ตามบริบททางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การศึกษาทางชาติพันธุ์ในแนวทางนี้จึงหันมาทำความเข้าใจกับความหมายของชาติพันธุ์ ในลักษณะที่เป็นกระบวนการสร้างความหมายซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ ขึ้นมาแทนที่

Eriksen¹⁰ ได้สรุปมโนทัศน์ ความเป็นชาติพันธุ์ว่าเป็นเรื่องของการจำแนกแยกแยะกลุ่มคนเมื่อมีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มสองกลุ่มในตัวเองก็ไม่ใช้สิ่งที่กำหนดความเป็นชาติพันธุ์ หากมีกลุ่มคนสองกลุ่มที่มีภาษาความเชื่อ เทคโนโลยีการผลิตที่แตกต่างกัน เราก็ยังไม่อาจจะกล่าวได้ว่าทั้งสองกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างมีความคิดว่าอีกฝ่ายแตกต่างจากตน วิธีจำแนกแยกแยะความสัมพันธ์ที่ตามมาจากวิธีคิดดังกล่าว นั่นเองที่ทำให้ความเป็นชาติพันธุ์ก่อรูปขึ้น ความเป็นชาติพันธุ์จึงหมายถึงแง่มุมหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มคนที่คิดว่ากลุ่มตนแตกต่างจากกลุ่มอื่นมิได้หมายถึงสิ่งที่เป็คุณสมบัติเฉพาะทางวัฒนธรรมหรือเชื้อชาติของกลุ่ม

8. Barth, 1969 :10-11

9. อานันท์ กาญจนพันธุ์. พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543) หน้า 193.

10. Eriksen. อ้างถึงใน อภิญญา. อัตลักษณ์. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546) หน้า 72.

Cohen¹¹ มองว่าระบบสัญลักษณ์ซึ่งได้แก่เหล่ากิจกรรมต่างๆในชีวิต ซึ่งเป็นที่รวมของ อุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานในสังคมทั้งหมดสัญลักษณ์ ซึ่งได้แก่วัตถุ (object) การกระทำ (act) แนวคิด (concepts) หรือรูปแบบทางภาษา (linguistic formations) สามารถก่อให้เกิด อารมณ์ความรู้สึกและกระตุ้นการกระทำของมนุษย์ สัญลักษณ์เหล่านี้มักจะถูกใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่นการบวงสรวง งานเฉลิมฉลอง พิธีกรรม การแลกเปลี่ยนของกำนัล ดำเนิน ระบบเครือญาติ สัญลักษณ์เหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานของการสร้างจิตสำนึกร่วมทางชาติพันธุ์ และทำให้เกิด กลุ่มการเมืองอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม

ความคิดเรื่องชาติพันธุ์นี้ Keyes¹² มองว่าอาจพิจารณาแยกได้เป็นสองรูปแบบคิด แบบที่ชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกัน พึ่งพาอาศัยกัน และแบบที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ใน ลักษณะชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ โดยอธิบายแนวคิด 2 แนวคิดคือ 1) แนวคิดระบบรวม (system approach) เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างหน้าที่และการปรับตัวทางชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ย่อยถือเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างหรือระบบรวมของสังคม ในระยะแรกๆ จึงมีการพยายาม รวมกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยให้เป็นส่วนของสังคมใหญ่ ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่จะต้องเป็นไปเพื่อให้สังคมส่วนรวมได้มีลักษณะร่วมกันและไม่เกิดความขัดแย้ง การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์จะมีหลายรูปแบบ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไปความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นจะต้องเปลี่ยน ทำให้เกิดการประเมินสถานการณ์และประเมินตนเอง การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจะถึงจุดสมดุลและทำให้เกิดเสถียรภาพได้พอสมควร แต่บางครั้งการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เปลี่ยนไปก็จำเป็นจะต้องเปลี่ยน ทำให้เกิดการประเมินสถานการณ์และประเมินตนเอง การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจะถึงจะสมดุลและทำให้เกิดเสถียรภาพได้พอสมควร แต่บางครั้งการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลว่า วัฒนธรรมไม่เข้ากัน เช่นความแตกต่างทางศาสนา แต่ก็มิลักษณะการปรับตัวที่สามารถอยู่ในสังคมเดียวกันได้ โดยไม่มีความขัดแย้งรุนแรง และเกิดการบูรณาการทางวัฒนธรรมได้ 2) แนวคิดเรื่องลักษณะทางกายภาพหรือสีผิว และทฤษฎีความขัดแย้งเรื่องอคติและการเลือกปฏิบัติ แนวคิดเรื่องความแตกต่างทางเชื้อชาติมีผลทำให้เกิดการกีดกันและการยอมรับในความไม่เสมอภาค แนวคิดนี้เป็นการมองจากมุมของทฤษฎีว่าด้วยการขัดแย้งและความเข้ากันไม่ได้ของกลุ่มคนที่มีลักษณะทางกายภาพที่ต่างกัน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มักเกิดขึ้น โดยที่กลุ่มคนที่มีลักษณะทางกายภาพแตกต่างกัน เป็นปัญหา

11. Cohen อ้างถึงใน รตนพร ปัทมเจริญ. "บทบาทของศาลเจ้าจีนในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์: ศึกษากรณีในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขามนุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544) หน้า 7.

12. อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) หน้า 157.

ความสัมพันธ์ของกลุ่มใหญ่ที่มักจะถูกเหยียดหยามชนกลุ่มน้อยว่าด้อยกว่าทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การที่ชนกลุ่มน้อยมีความรู้สึกมีปมด้อยและรู้สึกไม่ได้รับความยุติธรรมจึงเป็น มูลเหตุนำไปสู่การขัดแย้งที่รุนแรงได้ ทั้งสองทฤษฎีสามารถนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ได้ในสองลักษณะคือ ลักษณะที่เข้ากันได้ซึ่งมักจะใช้ทฤษฎีที่เน้นเรื่องระบบรวมหรือ การประสานประโยชน์กับอีกลักษณะหนึ่งคือ ลักษณะที่เข้ากันไม่ได้ซึ่งมักจะใช้ทฤษฎีความขัดแย้ง

อคติทางชาติพันธุ์ในมโนทัศน์ Race ทำให้การศึกษาหันไปนิยมใช้อิทธิมโนทัศน์หนึ่ง มากกว่านั้นก็คือ “ความเป็นชาติพันธุ์” (ethnicity) มีแนวสาร์ตานิยมเชิงวัฒนธรรมซึ่งเชื่อว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมที่มีแก่นแกนอยู่ที่ลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมบางอย่างเช่น การ มีภาษาความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรม ตลอดจนลักษณะการสืบสายตระกูลของระบบเครือญาติ กลุ่มที่จัดเป็น primordialists คือกลุ่มผู้ศึกษาที่มุ่งเป้าหมายในการค้นหาสิ่งที่เป็นลักษณะแก่นแท้ “ดั้งเดิม” และ “บริสุทธิ์” ของชาติพันธุ์หนึ่งๆ ซึ่งสามารถคงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทาง ประวัติศาสตร์สังคมต่างๆ เนื่องจากเชื่อมั่นในลักษณะที่เป็นหน่วยรากเหง้าดั้งเดิม การศึกษาในแนว นี้จึงมักนิยมศึกษาเจ้าลักษณะในด้านใดด้านหนึ่งเช่น การค้นหารากเหง้าทางภาษา หรือการ ประกอบพิธีกรรมความเชื่อ ความพยายามของนักวิชาการไทย ไทดำ และจีนการสืบค้นหาร่องรอย ของภาษาหรือความเชื่อเรื่องผีในกลุ่มชนชาวไทย ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่างๆเป็นตัวอย่างของ การศึกษาในแนวนี้ปัญหาของการศึกษาในแนวนี้ก็คือ มีสิ่งที่สามารถเรียกได้ว่าแก่นแท้ของอีก หรือไม่ การมุ่งศึกษาเฉพาะลักษณะทางวัฒนธรรมที่เชื่อว่าเป็นแก่นอย่างใดๆ โดยละเลยความ เชื่อมโยงของหน่วยทางวัฒนธรรมนั้นกับปัจจัยทางสังคมอื่นๆ ทำให้มองข้ามการผสมผสานทาง วัฒนธรรมกับชนกลุ่มอื่นๆ

2.4 แนวคิดปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural interaction)

การย้ายถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural interaction) เกิดจากการปะทะกันของวัฒนธรรมที่ต่างกัน โดยมีทั้งลักษณะที่สอดคล้องและขัดแย้งกัน ในการ อธิบายกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมีศัพท์ที่ใช้อยู่ต่างกันอยู่หลายคำ¹³ เช่น การ ปรับตัว (adaptation) การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (acculturation) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) บูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration) และความขัดแย้งทาง วัฒนธรรม (cultural conflict)

13. อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545) หน้า15-21.

2.4.1. การปรับตัว (Adaptation)

การศึกษาเรื่องการปรับตัวเป็นการศึกษาการปรับตัวทางด้านชีวภาพและการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรม ผู้ที่ใช้คำว่าปรับตัวมักจะใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ศึกษาซึ่งอาจเป็นมนุษย์ และสัตว์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ (Habitat) การศึกษาในลักษณะนี้มักเป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อจกระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน การปรับเปลี่ยนตัวมนุษย์หรือสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสม หรือการปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้อสอดคล้องกับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การใช้คำว่าปรับตัวจึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว

ถ้าจะพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมย่อมาความว่าวัฒนธรรมในที่นี้ใช้ในความหมายที่รวมทั้งวัฒนธรรมในรูปวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งรวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ในการพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมนี้ Cohen เสนอข้อคิดไว้ว่า

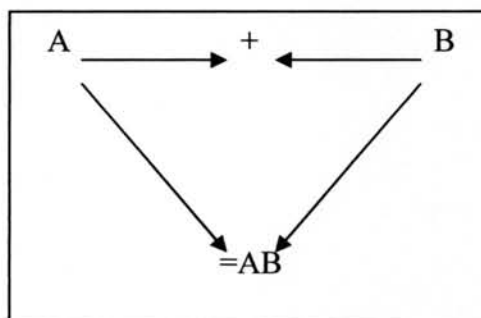
1. การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรมอื่นๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ
2. องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวมมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม
3. การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ
4. วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบของแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง เช่น ชงมีความหมายมากกว่าผ้าผืนหนึ่ง
5. การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่ง ไปสู่รุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม
6. พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย
7. การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและมีลำดับ

ขั้นตอน

ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นการปรับตัวที่นอกเหนือจากการปรับตัวทางชีวภาพเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น

2.4.2. การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation)

หลังจากวัฒนธรรมที่ต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบกัน สัมผัสกันและเกิดการหิบบิซึมแลกเปลี่ยนกันใช้ในระยะเวลาที่สม่ำเสมอและยาวนาน พอสมควร วัฒนธรรมทั้งสองจะผสมผสานกัน ประปนกันหมด แต่ก็ยังรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของใคร George M. Foster¹⁴ พูดถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมว่า “การผสมผสานทางวัฒนธรรมคือขบวนการที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมมาพัวพันกันแล้วเกิดประปนกันขึ้น หลังจากนั้นต่างฝ่ายต่างแยกกันปฏิบัติวัฒนธรรมเดิมของตน” ลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรมสามารถจะทำความเข้าใจได้ดังรูป¹⁵

จากรูปแบบวัฒนธรรม A ผสมผสานกับวัฒนธรรม B แต่ก็เกิดเป็นวัฒนธรรม B และ A อย่างเดิม หรือ อาจผสมผสานกันจนกลายเป็นวัฒนธรรม AB

การแพร่กระจายวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่เป็นปัญหาในช่วงเวลาที่จำนวนประชากรนั้นมีไม่มาก และความหนาแน่นของประชากรต่ำ แต่เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เข้ากันได้และลักษณะที่ขัดแย้งกัน

การสังสรรค์ทางวัฒนธรรมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) นี้ใช้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่าง สองกลุ่มคนที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกัน และมีการรับ

14. George M. Foster. Applied anthropology. (Boston : Little Brown ,1969), p 37-40.

15. นิยพรรณ วรรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540) หน้า 66-67.

วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่ในกรณีที่สังคมวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์มีพลังไม่เท่ากัน คนกลุ่มหนึ่งจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่ง เราพบว่ากลุ่มที่มีวัฒนธรรมมีพลังน้อยจะถูกผสมผสานกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มวัฒนธรรมมีพลังมากกว่า ในขณะที่เดียวกันอาจมีการแลกเปลี่ยนกันก็ได้ สุดท้ายวัฒนธรรม สองชุดถูกผสมรวมกันเป็นชุดเดียวกันไม่ว่าจะมีส่วนของชุดใดมากกว่ากันก็จะเป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation) ที่เกิดการยอมรับ ซึ่งกันและกัน ในสภาพปัจจุบันส่วนใหญ่แล้วพบว่าวัฒนธรรมอินเดียแดงและวัฒนธรรมตะวันตกในสหรัฐอเมริกาได้มีการผสมผสานกลมกลืนกันเกือบหมดแล้ว โดยที่คนผิวขาวรับการปลูกข้าวโพดจากอินเดียแดงและคนอินเดียแดงรับวัฒนธรรมหลายๆอย่างของคนผิวขาว¹⁶

2.4.3. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หรือการกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Assimilation)

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมหรือการกลืนกลายทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบกัน¹⁷ และสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอในระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องและได้มีการหิบบิมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันใช้ในที่ที่สุด ต่างฝ่ายต่างรับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตนอย่างแยกไม่ออกจนเกินเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมเดิมหลงเหลืออยู่

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจของฝ่ายที่มีอำนาจก็ได้ เช่นกรณีของสหรัฐอเมริกาเห็นได้ว่ารัฐบาลกลางมีนโยบายที่ผสมผสานกลมกลืนอินเดียแดงเข้าสู่สังคมคนผิวขาว หรือกรณีของประเทศไทยในบางช่วงเวลานโยบายของรัฐก็มีความโน้มเอียงให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนทางชาติพันธุ์อื่นๆให้เห็นไทย

2.4.4. บูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural integration)

ความคิดเรื่องบูรณาการทางวัฒนธรรม คือการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมคือการมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกันและไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ในสังคมปัจจุบันเมื่อเกิดรัฐประเทศและพบว่ามียุทธศาสตร์หลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาเขตของรัฐประเทศ ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกันย่อมหมายความว่าเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม บางครั้งใช้คำว่าพหุวัฒนธรรม คือรัฐประเทศที่มีหลากหลาย

16. Lowie. อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า18-19.

17. Foster. อ้างถึงใน นิยพรณ วรรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540), หน้า68.

วัฒนธรรมประเทศที่เกิดขึ้นใหม่มักจะเป็นรัฐพหุวัฒนธรรม เพราะประเทศเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่นประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ คือตัวอย่างรัฐประเทศที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และประเทศสิงคโปร์และมาเลเซียก็ประกาศตัวเองเป็นประเทศพหุวัฒนธรรม เพราะหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษได้มีการยอมรับความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์และได้กำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้

2.4.5. ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural conflict)

ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมีการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมที่ต่างกัน การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองชุด ทั้งนี้อาจเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้ามาสู่อาณาบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่น การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อเสริมอาณาเขตของตน การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตก และการแพร่กระจายของวัฒนธรรม การย้ายถิ่นและความขัดแย้งเป็นวิกฤตการณ์ ของความเป็นปึกแผ่น และความรุนแรงที่มีต่อผู้ย้ายถิ่นและผู้เข้ามาในประเทศ ซึ่งอาจจะเป็นประเด็นในเรื่องของความขัดแย้งที่รุนแรงในเรื่องของเชื้อชาติที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่ม

2.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาในด้านของการย้ายถิ่นข้ามพรมแดน ส่วนใหญ่แล้วการศึกษาจะอยู่ในบริบทของแรงงานข้ามถิ่น ซึ่งถูกอธิบายเรื่องการย้ายถิ่นว่าเป็นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เป็นหลัก หรือนอกจากนี้ก็จะเป็นเรื่องของการเมืองและสงคราม การข้ามถิ่นเข้ามาของบุคคลต่างๆทำให้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การปรับตัว ตลอดจนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย หรือการรักษาประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มตน ส่วนในการศึกษาการข้ามถิ่นของศาสนาหรือนักบวชนั้นมีให้เห็นศึกษาอยู่ไม่มากนัก

สุภรณ์ โอเจริญ ศึกษา เรื่อง มอญในเมืองไทย แสดงให้เห็นถึงการย้ายข้ามถิ่นของชาวมอญด้วยเหตุผลของการบีบคั้นทางการเมือง และสงคราม การถูกกดขี่จากพม่า มากกว่าปัจจัยในด้านที่ทำมาหากินหรือปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การถูกเกณฑ์ไปทำสงคราม ทำให้คนมอญรู้สึกเป็นมิตรกับคนไทยมากกว่าพม่า โดยเหตุผลสำคัญสี่ประการที่ทำให้ชาวมอญอพยพเข้ามาในประเทศไทยคือการเข้ามาโดยการหลบหนีกองทัพพม่า การเข้ามาในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมือง และการเข้ามาเพราะไม่พอใจในภาวะความเป็นอยู่ของตนเอง การศึกษาของสุภรณ์ กล่าวว่า การผสมกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยเพราะมอญเป็นชนเผ่ามองโกลอยด์ เช่นเดียวกับคนไทย ทำให้รูปร่างหน้าตาคล้ายกัน และมีประเพณี และวัฒนธรรมที่คล้ายกัน เพราะต่างก็เป็นชาวพุทธ และใน พ.ศ.2454 ได้มี

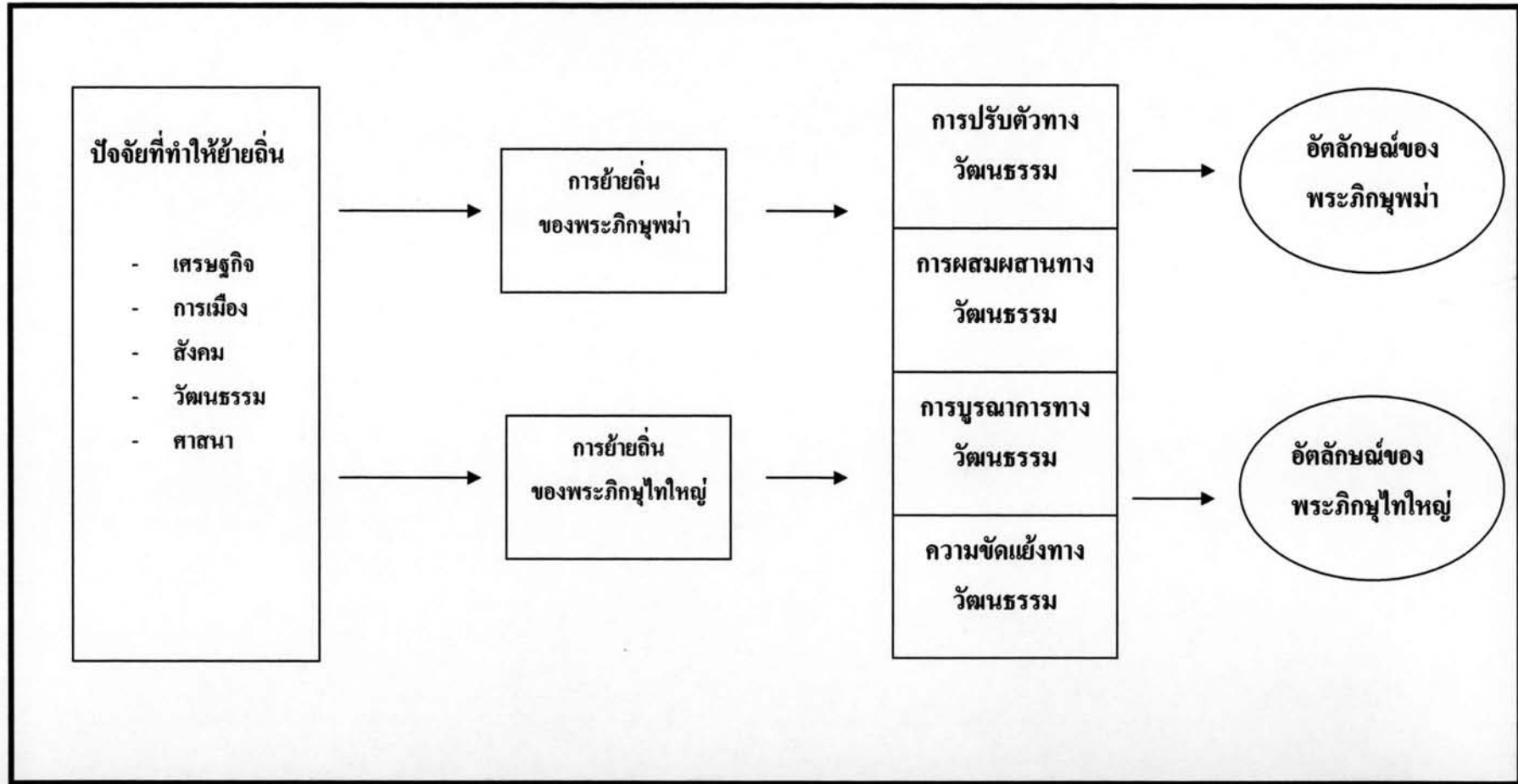
การยกเลิกการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบรามัญ ทำให้พระภิกษุสามเณรรามัญในประเทศไทยศึกษาเล่าเรียนตามแบบพระภิกษุไทย นโยบายดังกล่าวมีผลให้พระสงฆ์มอญ และวัดมอญบางแห่งแทบจะมีลักษณะไม่แตกต่างจากพระสงฆ์ไทย และวัดไทยเลย เพราะไม่มีการสวดแบบมอญ เช่นวัดปทุมทอง วัดสำแลง ในจังหวัดปทุมธานี

ทรงวิทย์ เชื่อมสกุล ได้ศึกษาเรื่องราวชาวม้ง บ้านขุนห้วยไคร้ ซึ่งเป็นชาวม้งที่อพยพเข้ามาบนภูเขาบริเวณชายแดนเขตรอยต่อชายแดนไทย-ลาว เป็นม้งกลุ่มแรกๆที่อพยพเข้ามาเมื่อเกือบร้อยปีที่ผ่านมา จนในที่สุดก็เข้ามาตั้งหมู่บ้านในเขตประเทศไทย เนื่องจากได้อพยพหลบหนีภัยสงครามการเมืองตั้งแต่เมื่อต้นปี พ.ศ.2511 โดยชาวม้งบ้านขุนห้วยไคร้ส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ยังคงนับถือวิญญาณบรรพชน (Ancestor spirit) ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม มีชาวม้งจำนวน 8 หลังคาเรือนและชาวมูเซอร์อีก 4 หลังคาเรือนที่นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนพุทธศาสนานั้นได้เข้าไปผสมผสานกับกลุ่มที่นับถือวิญญาณบรรพชน มากขึ้น โดยผ่านระบบโรงเรียน และพระสงฆ์ที่มาพำนักในหมู่บ้าน

วรรณิ ตั้งแสวงภาคย์ ได้กล่าวถึงการปรับตัวของแรงงานผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติชาวพม่าในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายว่า ส่วนใหญ่ปรับตัวให้เข้ากับชีวิตประจำวันของคนในสังคมคือ ผู้ย้ายถิ่นกว่าครึ่งสามารถพูดภาษาไทยได้คล่องมีความสนิทสนมกับเพื่อนคนไทย และมักเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ไม่นิยมมีชื่อเรียกภาษาไทย พบว่าแรงงานข้ามถิ่นชาวพม่าปรับตัวได้มากขึ้นตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

การศึกษาในเรื่องของการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของชนกลุ่มน้อยชาวพม่าในปี พ.ศ.2546 ของ สุภาศักดิ์พรหม ชันชัย และคณะ ในพื้นที่รองรับผู้หนีภัยชายแดนไทย-พม่า อำเภอท่าสองยางและอำเภอพบพระ ในจังหวัดตาก พบว่าสาเหตุของการอพยพเข้ามาในประเทศไทยของชนกลุ่มน้อยชาวพม่าหนีจากภัยสงครามมากที่สุดร้อยละ 53.28 ตามผู้อื่นเข้ามาร้อยละ 22.63 ต้องการชีวิตที่ดีกว่าร้อยละ 13.14 โดยส่วนใหญ่จะกลัวการถูกทหารพม่าฆ่าและกลัวถูกเกณฑ์ไปเป็นลูกหาบ และต้องเสียภาษีมาก และเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยปัญหาหลักก็คือความยากจนร้อยละ 46.1

กรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องพระภิกษุข้ามดินอัตลักษณ์ข้ามแดน
ศึกษาเปรียบเทียบพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ในภาคเหนือของประเทศไทย

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พระภิกษุข้ามถิ่น หมายถึง การข้ามแดนของพระภิกษุจากประเทศพม่าเข้ามาในพื้นที่ของประเทศไทยโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือ การข้ามแดนนั้นได้นำ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ และรวมถึงนักบวชในพุทธศาสนาข้ามแดนจากประเทศพม่าสู่ประเทศไทย

อัตลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่แสดง “ตัวตน” หรือ “กลุ่มคน” “กลุ่มเขา” “พวกเขา” โดยแสดงออกให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองเป็นอย่างไร กลุ่มอื่นเป็นอย่างไร ถูกแสดงออกผ่านทางด้านภาษา, วัฒนธรรม และข้อปฏิบัติทางพุทธศาสนา ว่าเป็นของกลุ่มตนเองหรือกลุ่มอื่น

พระภิกษุพม่า หมายถึง นักบวชในพุทธศาสนา ได้แก่พระภิกษุและสามเณร ที่ได้ทำการอุปสมบทในประเทศพม่า มีสัญชาติพม่า และเชื้อชาติพม่า

พระภิกษุไทใหญ่ หมายถึง นักบวชในพุทธศาสนา ได้แก่พระภิกษุและสามเณร ที่ได้ทำการอุปสมบทในรัฐฉาน ประเทศพม่า มีสัญชาติพม่า เชื้อชาติไทใหญ่

ภาคเหนือของประเทศไทย หมายถึง พื้นที่ในการศึกษาวิจัยในที่นี้ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน พะเยา ตาก โดยมีวัดที่มีพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่อาศัยอยู่

ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง การปะทะกันของวัฒนธรรมที่ต่างกัน โดยผ่านตัวบุคคลหรือกลุ่มคน กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจะถูกอธิบายในรูปแบบของการปรับตัวทางวัฒนธรรม (adaptation) การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (acculturation) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) บูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration) และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (cultural conflict)

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ตามความรู้สึของผู้ถูกศึกษา หมายถึง ความสำนึกในอัตลักษณ์ ความเป็นชาติพันธุ์ของปัจเจกชน ปัจเจกชนในที่นี้ได้แก่พระภิกษุพม่าหรือพระภิกษุไทใหญ่ ในที่นี้แบ่งเป็นสามกลุ่มชาติพันธุ์ได้แก่ ไทย พม่าและไทใหญ่

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ถูกแสดงออกมาของผู้ถูกศึกษา หมายถึง อัตลักษณ์ของปัจเจกชนที่ถูกศึกษาโดยการสังเกตจากผู้วิจัยและคนรอบข้างว่าการแสดงตัวตนของพระภิกษุพม่าและ

พระภิกษุไทใหญ่ที่แสดงออกมากในลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์อะไร ในที่นี้แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ ไทย พม่า และไทใหญ่

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ลักษณะการค้ารังชีพ อาชีพการงาน การเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง จำนวนของที่ดินนำมาถวาย

ปัจจัยทางการเมือง หมายถึง ความมั่นคงปลอดภัยในการอาศัยอยู่ในประเทศ ภาวะสงคราม ลักษณะการปกครอง การมีสิทธิมีเสียงในฐานะเจ้าของประเทศ

ปัจจัยทางด้านสังคม หมายถึง ความต้องการของชุมชน ความเป็นเครือญาติ ความผูกพันกับคน และชุมชนที่ต้องอาศัยอยู่

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม หมายถึง ความต้องการที่จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีให้ดำรงคงอยู่ต่อไป

ปัจจัยทางด้านศาสนา หมายถึง ความต้องการที่จะเผยแพร่หรือศึกษาทางด้านพุทธศาสนา ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในฐานะนักบวชในพุทธศาสนา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาในเรื่องพระภิกษุข้ามดินอัตลักษณ์ข้ามแดน : ศึกษาเปรียบเทียบพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ในภาคเหนือของประเทศไทย ในการศึกษาเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา โดยเป็นการศึกษาเปรียบเทียบพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ที่เข้ามาในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย โดยการศึกษาในครั้งนี้กล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาในเรื่องของ ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ที่มีมิติเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับด้วย (Ethno history) กับการข้ามพรมแดนของกลุ่มพระภิกษุสงฆ์จากประเทศพม่าเข้ามาสู่ภาคเหนือของประเทศไทย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ และนำมาสร้างกรอบแนวคิดสำหรับประเด็นปัญหาที่จะศึกษา เพื่อสร้างแนวคำถามและความรู้เบื้องต้นสำหรับการสัมภาษณ์
2. ขั้นตอนการเก็บข้อมูล โดยการลงพื้นที่ออกไปสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่

3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยการใส่กรอบแนวคิดเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

4. สรุปผลวิจัย และเขียนรายงาน โดยการนำเสนอในลักษณะพรรณนา

การวิจัยทางมานุษยวิทยาในเรื่องพระภิกษุข้ามถิ่นอัตลักษณ์ข้ามแดนฯ นี้ ได้เริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านทฤษฎี เป็นการค้นคว้าเอกสาร หรือข้อมูลต่างๆ จากหนังสือ วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เพื่อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ที่เข้ามาในภาคเหนือของประเทศไทย ทำให้ทราบเบื้องต้นว่าพระภิกษุที่มาจากประเทศพม่าเข้าสู่ภาคเหนือของประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในวัดพม่า ในจังหวัดลำปาง เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน และในจังหวัดตาก ผู้วิจัยได้เลือกจังหวัดลำปางเป็นหลักเพราะมีวัดพม่าอยู่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะที่วัดท่ามะโอที่ยังคงมีเจ้าอาวาสเป็นพระภิกษุพม่า และในจังหวัดเชียงใหม่ที่วัดป่าเป้าเป็นหลักเพราะเป็นวัดพม่าเชื้อสายไทใหญ่ที่ยังคงแสดงความเป็นวัดไทใหญ่ได้อย่างชัดเจน

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลเริ่มตั้งแต่ช่วง พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 จนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2550 รวมระยะเวลาเก็บข้อมูลประมาณ หนึ่งปีสามเดือน ผู้วิจัยได้ทำการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) กับกลุ่มพระภิกษุที่เข้าไปศึกษาเพื่อให้ทราบว่าช่วงระยะเวลาหนึ่งปีกลุ่มที่ศึกษามีกิจกรรมอะไรบ้างทั้งในและนอกพรรษา ตลอดช่วงที่ทำการวิจัย

ช่วงต้นปี พ.ศ. 2549 ผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางไปประเทศพม่าในฝั่งอำเภอท่าลี่เหล็ก ประเทศพม่า ติดกับพรมแดนไทยที่อำเภอ แม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้เห็นการใช้ชีวิตของพระภิกษุในประเทศพม่า และการบิณฑบาตในฝั่งท่าลี่เหล็ก โดยการบิณฑบาตในวันอาทิตย์นั้นมีการนำเอาถังศาลมาตักน้ำขบวนของพระภิกษุที่บิณฑบาตด้วย ส่วนในวันธรรมดาสามเณรในประเทศพม่าจะเดินทางไปยังบ้านต่างๆ ที่ได้มีมนต์ไว้แล้ว นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังได้เห็นเส้นทางการเดินทางและวิธีการเดินทางตั้งแต่การเข้าประเทศ ไปจนถึงการเดินทางเข้าตัวเมือง ซึ่งเคยเป็นเส้นทางที่พระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ใช้ในการเดินทางเข้าประเทศไทย และยังได้เห็นการตั้งด่านตรวจคนต่างด้าวในการเข้าประเทศไทยด้วย

กลุ่มพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในครั้งนี้แบ่งได้ตามวัดต่างๆ พระภิกษุสามเณรพม่าในวัดท่ามะโอจังหวัดลำปาง 4 องค์ พระภิกษุพม่าจากวัดมัชฌาเลย์ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 1 องค์และพระภิกษุพม่าที่อยู่ในวัดไทยในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง 1 องค์ ผู้ที่เคยเป็นพระภิกษุพม่าเข้ามาในประเทศไทย 1 คน ส่วนพระภิกษุไทใหญ่ที่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ เป็นพระภิกษุและสามเณรไทใหญ่ในวัดศรีรองเมืองจังหวัดลำปาง 2 องค์

พระภิกษุสามเณรไทใหญ่ในวัดไทยในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง 2 องค์ และพระภิกษุไทใหญ่อีก 3 องค์จากวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่

การเก็บข้อมูลทางปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และได้สัมภาษณ์ทั้งแบบเจาะลึก และแบบข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ทราบว่าพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่มีประวัติชีวิตอย่างไร(life history) ครอบคลุมเป็นอย่างไร บวชเมื่อไหร่ การศึกษาเป็นอย่างไร ทำไมถึงมาอยู่ที่ประเทศไทยและเข้ามาอย่างไร และการใช้ชีวิตประจำวันในประเทศไทยอย่างไร(lifestyle) มีการปรับตัวอย่างไรในการใช้ชีวิตในประเทศไทย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เช่นการเป็นเด็กวัดเดินตามบิณฑบาต การช่วยจัดเตรียมอาหารของพระภิกษุสงฆ์ และเตรียมอุปกรณ์ในการจัดงานต่างๆภายในวัด ได้เป็นลูกมือพระภิกษุที่อยู่ในวัดในการสร้างกุฏิ เป็นต้น

จากการที่ได้ลงพื้นที่เป็นเวลานานและได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆที่วัด ได้จัดขึ้นทำให้ผู้วิจัยได้พบกับกลุ่มคนที่เป็นลูกหลานของผู้สร้างวัดพม่า และผู้ที่มีศรัทธาในวัดพม่า ซึ่งทำให้ได้รับทราบเรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวัดพม่าว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีกิจกรรมอย่างไรบ้าง

การเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในที่นี้คือพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ต้องใช้ระยะเวลาและความสนิทสนมในการให้เก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยต้องทำให้กลุ่มพระภิกษุสงฆ์พม่าและไทใหญ่ไว้วางใจก่อน โดยผู้วิจัยโชคดีที่รู้จักพระภิกษุไทยที่รู้จักกับพระภิกษุพม่า และได้แนะนำให้รู้จักกับพระภิกษุพม่าตลอดจนพระภิกษุพม่าก็สามารถพูดภาษาไทยได้อย่างเข้าใจ การเข้าถึงกลุ่มพระภิกษุพม่าและไทใหญ่ต้องใช้ความสนิทของพระภิกษุด้วยกันในการแนะนำตัวผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ศึกษา หรือผู้ถูกศึกษา มีหลายครั้งที่ผู้วิจัยเองเข้าพื้นที่ หรือขอสัมภาษณ์พระภิกษุแต่ไม่ได้รับความร่วมมือที่ดีในการให้ข้อมูล มีบางครั้งผู้วิจัยขอให้ทางวัดมีงานและนิมนต์พระภิกษุมาร่วมงาน และได้ทำความรู้จักกันทำให้สามารถเข้าถึงกับกลุ่มพระภิกษุที่ทำการศึกษได้ เมื่อเข้าถึงกลุ่มพระภิกษุที่ศึกษาผู้วิจัยก็ได้รับทราบเรื่องราวต่างๆภายในวัดหรือระหว่างพระภิกษุด้วยกันทำให้มีบ่อยครั้งที่พระภิกษุพม่าจะกล่าวที่เล่นที่จริงกับผู้วิจัยว่าให้มาเป็นกรรมกรวัด หรือในบางครั้งผู้วิจัยก็จะได้รับของฝากจากพระภิกษุพม่าที่เดินทางกลับประเทศพม่า

ผู้วิจัยพบว่าภายในวัดพม่ามีหนังสือพม่าหลายเล่มที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัย แต่เนื่องด้วยผู้วิจัยอ่านภาษาพม่าไม่ได้พระภิกษุพม่าจึงได้ช่วยหาหนังสือ และช่วยแปลหนังสือเกี่ยวกับวัดพม่าในประเทศไทย และนิยายต่างๆในประเทศพม่า ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการหาหนังสือและแปลอยู่ระยะหนึ่ง นอกจากนี้แล้วพระภิกษุไทยที่อยู่ภายในวัดพม่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในทางพุทธศาสนาก็ได้ให้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอน คัมภีร์ต่างในพุทธศาสนา ให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

จากการเก็บข้อมูลทำให้ทราบว่าศาสนาพุทธในประเทศพม่ามีความแตกต่างกับประเทศไทย เช่นมีนิกายทางพุทธศาสนาในประเทศพม่า 9 นิกายด้วยกัน การเรียนการสอนทางด้านพุทธศาสนาของประเทศพม่าแบ่งออกเป็น 4 ชั้นใหญ่ด้วยกัน การเข้ามาของพระภิกษุจากประเทศพม่าที่ทั้งเข้าเมืองมาอย่างถูกต้องตามกฎหมายและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ประเพณีปฏิบัติของวัดพม่าในประเทศไทยเป็นอย่างไร การปรับตัวของพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ที่จะเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นอย่างไร มีขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างไร

การเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีการเขียนบันทึก การบันทึกเสียงสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล และการถ่ายภาพ โดยได้รับความร่วมมืออย่างดีจากผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลมาจะนำข้อมูลที่ได้มาเขียนรายงาน วิเคราะห์ เรียบเรียงพรรณนา เปรียบเทียบและสรุป ตามกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยได้วางไว้